

Van Kalesi Osmanlı Dönemi Burçları Üzerine Gözlemler

Observations on the Ottoman Period Towers of Van Citadel

Hasan Fırat DİKER

Giriş

Van Gölü'nün doğu kıyısında anıtsal bir şekilde yükselen Van Kalesi (Şekil 1), MÖ 9. yüzyılın ikinci yarısında Urartu Kralı I. Sarduri tarafından kurulan başkent Tuşpa'nın yerleşim alanında yükselmektedir.¹ Kurulduğu günden 20. yüzyılın başlarına kadar işlevini sürdüren Van Kalesi, birçok uygarlıktan izler taşır. Özellikle Urartu dönemine tarihlendirilen Sardur Burç, Analıkız Kutsal Alanı, kaya mezarları ve yazıtları, Menua Şirşini en dikkat çekici kalıntılardandır. Bunlarla birlikte Osmanlı dönemine ait kerpiç burçlar da Van Kalesi'nin dikkat çeken ve kalenin silüetini oluşturan diğer önemli yapılarındandır.

2012 yılı kazı sezonunda ekip üyesi olarak katıldığımız Eski Van Şehri, Kalesi ve Höyüğü Kazısı'nda inceleme olanağı bulduğumuz bu burçların ilk grubu Van Kalesi'nin batı kısmında yer almaktadır (Şekil 2). İç Kale içerisinde, Yeni Saray olarak tanımlanan alanın hemen doğusunda ana kaya üzerine inşa edilmiş, taş temelli kerpiç duvar örgülü ve birbirleriyle bütünleşik dört adet Osmanlı burcu yükselmektedir. Büyük Burç veya Gözetleme Kulesi olarak bilinen bu burçların her birine A, B, C ve D kodları verilmiştir. E kodu ise bu burçların kuzeyindeki Van İç Kale kapısının yanında yer alan taş duvar örgülü burca verilmiştir (Şekil 3).

Büyük Burç (Gözetleme Kulesi) ile İç Kale Kapısı Burçları

A burcu kuzey batı yüzünde ana kaya üzerinde üç,

güneybatı yönünde ise dört sıra moloz taş örgü üzerinde kerpiç duvarlar ile yükselmektedir (Şekil 4). Batı cephesindeki kayanın üzerinde yaklaşık 7.5 m yükselen burcun taş temel örgüsü kuzeyden güneye doğru basamak şeklinde üçer taş sıra artarak ve kademeli bir düzende inşa edilmiştir. Kerpiç duvar cephelerinin yüzeyinde üçgen gridler halinde beden duvarına saplanmış ahşap hatılların çapları ise daire kesitli olup her biri yaklaşık 10 cm çapındadır. Söz konusu hatılların düzeni eşkenar üçgen şeklinde olup her bir kenar aksı yaklaşık 80 cm'dir. Söz konusu burcun batı cephesinin tam ortasında düşey bir yarık olup, taş temel duvarı yüzeyinde toprak kotundan itibaren dördüncü ve beşinci taş örgü sırasında ve burcun kuzey yönündeki üçgen ızgara düzenindeki ahşap hatılların yok olduğu gözlemlenmiştir. A burcunun dandanları doğa şartlarına maruz kalmasından dolayı eriyerek amorf bir konik görünüme bürünmüştür. Hem mevcut fiziksel koşulları hem de burcun kerpiç örgü strüktüründeki ahşap hatılların kısmi yoksunluğundan ötürü çökme riski bulunmaktadır.

A burcundaki kerpiç duvar konstrüksiyonunda gözlemlenen eşkenar üçgen ızgara düzenindeki ahşap hatıl örgüsü B burcunda da mevcuttur. Ahşap hatıl aks ve boyutlarında A burcundakilerle benzerlikler bulunmaktadır (Şekil 5). Burç yapılarının bulunduğu alandaki en riskli bölge olduğu söylenebilir. Burcun kuzey yönünde ve orta kısmında yükselmeye başladığı ana kayadan itibaren yatayda altıncı hatıl sırasına kadar yüzeyde yaklaşık 1 metrelik boşalma söz konusudur.

¹ Tarhan, 2011, s.288.

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul.
Fatih Sultan Mehmet University, Faculty of Architecture and Design, Istanbul, Turkey.

Başvuru tarihi: 18 Mart 2014 (Article arrival date: March 18, 2015) - Kabul tarihi: 12 Ağustos 2015 (Accepted for publication: August 12, 2015)

İletişim (Correspondence): Hasan Fırat DİKER. **e-posta (e-mail):** hfdiker@gmail.com

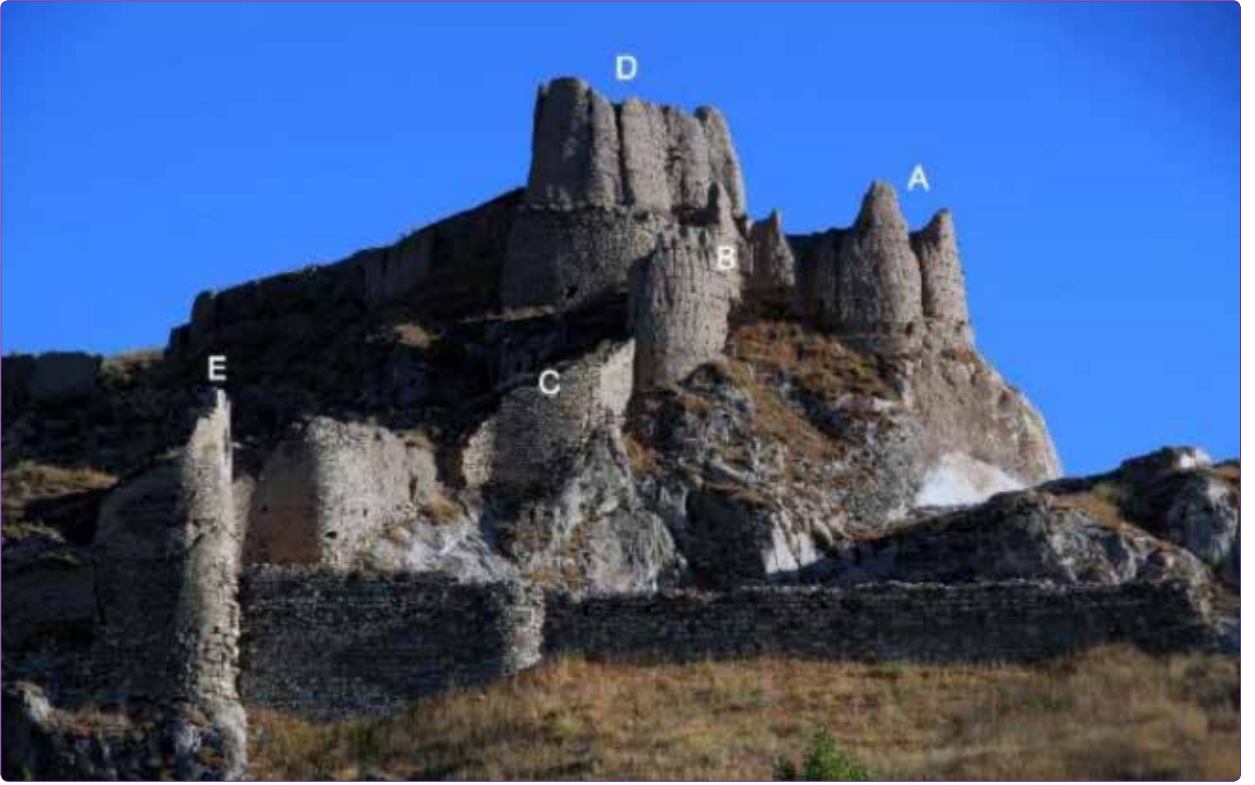
© 2015 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2015 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

Şekil 1. Van Kalesi'nin uydu görüntüsü. (Kaynak: <http://goo.gl/maps/o02Si>) (Erişim Tarihi: 15.08.2012).

Şekil 2. Van Kalesi İç Kapısı ve Burçlar.

Şekil 3. Van Kalesi'nin batısındaki Burçlar ve kodları.

Şekil 4. A ve B burçları.

Şekil 5. B Burcu'ndaki kerpiç duvar örgüsüne dik olarak kurgulanmış ahşap hatılardan detay.

Kuzeyde C burcuyla birleşen duvar dokusunda ayrışma gözlemlenmiştir (Şekil 4).

Van İç Kale kapısının güney kanadıyla birleşen C burcu, yan yana eklenmiş çeyrek dairesel plan kesitli çift burç yapısından oluşmaktadır (Şekil 3). Söz konusu burçlar kale kapısının zemin kotundan yaklaşık 10 m yükselmekte ve kerpiç harçla örülmüş kaba taş duvar dokusuna sahiptirler. Bu kompleks, kale kapısının güneyinden başlayan ve güneybatıya doğru yükselen kaya yapısı üzerinde B burcuyla birleştiği noktaya kadar devam etmektedir. C burcunun kuzeybatı yönündeki cephesinin orta seviyesine yatay doğrultuda yaklaşık 1 metrelik akslarla duvar dokusuna dik olarak yerleştirilmiş ahşap hatıllar gözlemlenmiştir. Bu hatılardan doğruya doğru üçüncü hatla da denk gelecek şekilde kargir duvar yüzeyinde düşey bir ayrışma vardır. Bu durum, düşey çatlağın zemine yakın bölgesindeki kargir dokunun yüzey kaybıyla ve boşalmış duvar dokusuyla ilişkilendirilebilir. C burcunun kaya zemine yaslanmış beden duvarının batı yönünde duvar örgüsü dökülmüş

ve çıplak kaya dokusu ortaya çıkmıştır. Burcun batıya doğru olan duvar dokusunda herhangi bir ahşap hatlı örgüsüne rastlanılmadığı gibi, duvarın zaman içerisinde geçirmiş olduğu müdahalelerde duvarın özgün dokusuna riayet edilmediği yüzeydeki farklı almaşık dokulardan anlaşılabilir. Bütünsellikten uzak duran cephe görünümü farklı duvar dokularının ayrışmasını ve yüzey kayıplarını da beraberinde getirmiştir.

A burcunun tepe noktasında yaklaşık 10 m yükseklikte olan D burcunun kargir temel yapısı, batı yönünde düzgün kalker blok taşlarla, kuzey yönünde ise nispeten daha küçük ve yuvarlak taşlarla örülmüştür. Yapı, güney ve doğu yönünde ise kaya zemine oturmaktadır. Temel üzerinden kerpiç duvarlarla yükselen burcun dokusunda herhangi bir ahşap hatlı kurgusuna rastlanmadığı gibi, diğer burç yapılarından farklı olarak bu yapının cephesinin taşla kaplı olduğu öngörülebilmektedir. Zira burcun güney cephesi taşla kaplı olup, diğer yönlerinde münferit de olsa taş kaplama elemanları görülmüştür. Yapının kuzeybatı taş temel cephesinde yaklaşık 1,5 m² 'lik yüzey kaybı vardır. Öte yandan taş temelin üst kot seviyesinde görülen düzensiz örgü ve boşluklu yüzeyler yapının tahkimatı açısından sorunlu bir görünüm arz etmektedir. Burcun zaman içerisinde doğal şartlara bağlı olarak geçirdiği dönüşüm, kerpiç dokusunun erimesine neden olmuştur (Şekil 6).

Van İç Kale kapısının kuzey yanında yer alan ve yaklaşık 8 metre yüksekliğindeki kargir burç E koduyla tanımlanmıştır (Şekil 7, 8). Burcun batı yüzeyinde geç dönemde yapılan bir müdahaleyle kesintiye uğrayan ahşap hatlı sistemi vardır. Zemin kotundan itibaren yatay düzlemde yaklaşık 1 m aralıklarla dört sıra devam eden hatıllar yaklaşık 5°'lik bir eğimle helezonik olarak kuzeyden güneye doğru burcu dış cepheden sarmalamaktadır. Burcun batı cephesinin kuzey yönündeki sonradan tümlenmiş kısım, duvar dokusunun mevcut durumundaki hatlı örgüsü dikkate alınmaksızın ve ke-

Şekil 6. D Burcu'nun batıdan görünüşü.

Şekil 7. 1930'lu yıllarda E ve C Burçları ile Van İç Kale Kapısı'nın doğudan görünümü (Pietschmann, 1940).

sintiye uğratılarak sonraki yer hareketlerinde olduğu muhtemel bir burkulma ile orijinal dokudan çatlayarak ayrılmış ve daha sonra çimento sıva ile bu çatlak doldurulmuştur. Bu çatlak, zemin kotundan yaklaşık 1 m'den itibaren başlamakta ve dördüncü hatlı sırasına kadar devam etmektedir. Yapının orijinal hatlı örgüsüne riayet edilmeden yapılmış olan ve 20. yüzyılın başlarında gerçekleştirildiği anlaşılan bu müdahale mevcut çatlığa neden olmuştur. En üst sıradaki hatlı boşluğunun yarısı çimento ile kapatılmışken diğer hatlı kurgular tamamen

boşalmış durumdadır. Cephe yüzeyini yatay olarak dönen ve artık boşalmış durumda olan hatlı kurgusunun, duvar içinde kendisine dik olarak yerleştirilmiş ve bugün halen mevcut olduğu gözlemlenen 5 cm x 10 cm boyutlarındaki hatlılarla kurgulandığı anlaşılmaktadır. Burcun batı yönündeki iç cephesi dış cepheye nazaran daha kırılğan ve düzensiz bir almalı örgüye sahip olup, çatlaklar dış cepheye paralel bir şekilde bu yüzeyde de devam etmektedir. Yaklaşık 7 metre çapında ve yarım daire planlı burç yapısının iç yüzeyinin orijinalinde kerpiçle sıvıldığı ancak kerpiç dokunun ancak 1/3'ünün günümüze intikal edebildiği gözlemlenmiştir.

Kuzey Burcu

Van Kalesi'nin kuzeyinde yer alan ve Kirsopp - Silva Lake tarafından "Auxiliary Citadel" olarak tanımlanan,² modern literatürde ise "Kuzey Burcu"³ olarak bilinen yapı grubu taş ve kerpiç malzeme kullanılarak meydana getirilmiştir. Yapı üzerinde iki burç yer almakta olup bunlardan kuzeyde olanı Van Kalesi'ndeki en büyük burçtur. Bu burcun çapı yaklaşık 22 m'dir ve tarafımızdan 1 numaralı burç olarak adlandırılmıştır. Yaklaşık 10 m çapında olan diğer burç ise yapının güney doğusun-

Şekil 8. E ve C Burçları ile Van İç Kale Kapısı'nın günümüzdeki durumu.

² Korfmann, 1977, s. 174'teki Van Kalesi Planı ve Resim III / 1.

³ Top, 2010, s. 199.

Şekil 9. Kuzey Burcu (Korfmann, 1977, Resim II / 1).

da yer almaktadır ve tarafımızdan 2 numaralı burç olarak adlandırılmıştır (Şekil 9).

Kuzeyindeki düz ova kotundan 5 metre yukarıda başlayan 1 numaralı burç, temel seviyesinden itibaren 8 metre yükselmektedir. Temel kotundan 4.5 metreye kadar taş örgü olup, sonrasında kerpiç duvarla devam etmektedir. Burcun temelinde işlenmiş kalker blok taşlar kullanılmıştır. Devşirme malzeme olarak kullanılan bu taşların, büyük ebatlı olmalarından dolayı taşıyıcı niteliklerinin gözetildiği ve kaya kotundan itibaren ilk iki sırada kullanılmış oldukları anlaşılmaktadır. Normal şartlarda yatayda kullanılan stel yuvalarının burada düşeyde ve dış cepheye bakacak şekilde kullanılmasının yanı sıra yazıtlı ve haç motifli taşların da yine dış cepheden görünür şekilde kullanılmış olması, temel düzeyinde bir süsleme kaygısının da gözetildiğini düşündürmektedir (Şekil 10).

Yapının kargir hatlı kotuna kadar devam eden taş duvar örgüsü kısmen kerpiçle sıvanmış olup, hatlın üst kısmında devam eden duvar 28 x 28 x 8 cm ve 28 x 12 x 8 cm ebatlarındaki kerpiç tuğlalarla örülmüştür. Burcun dairesel plan yapısı, hatlıların da bir çokgen dü-

zeninde kurgulanmasını gerektirdiğinden, burada hatlı malzemesi olarak uzun ahşap elemanlar yerine kısa kargir malzemelerin kullanımını zorunlu kılmış olmalıdır. Kullanılan taş kargir hatlıların genişliği yaklaşık 70-100 cm arasındadır.

Burcun sur duvarıyla birleşen güneydoğu yüzünde sonradan çimento harç ile hatlı seviyesine kadar 9m²'lik bir yüzeyde derzleme çalışması yapılmıştır. Ku-

Şekil 10. 1 numaralı Burç'un doğudan görünümü.

Şekil 11. Kuzey Burcu'nun üst kotundaki burçta duvar örgüsü kaybı.

zeybatı yönünde, en alttaki temel taşının duvar bünyesinden sökülmüş olmasından kaynaklanabilecek duvar çatlağı yapının en üst kotuna kadar devam etmekte ve bu durum önemli bir risk oluşturmaktadır.

Batı sur duvarı 1 no'lu burcun batı yönünden başlayarak güneydeki kaya yapısına kadar 29 m devam etmektedir. Yapının toprak kotundan 1 no'lu burcun hatlı hizasının yaklaşık 0,6 m yukarısındaki kota kadar kerpiçle örülmüş alması taş duvar dokusu, bu kottaki boşalmış kendi hatlı seviyesinden sonra da aynı yapıda devam etmektedir. Ancak hatlın üst kotundaki duvar dokusu alt kotundaki duvar dokusundan farklı olarak kerpiçle sıvanmıştır. Duvar bünyesindeki yok olmuş yatay ahşap hatlı sisteminin duvarın içine gömük ve yatay hatla dik

olarak kurgulanmış ahşap hatlı sistemiyle ilişkili olduğu, ancak duvar bünyesindeki bu hatlı sisteminin de günümüze ulaşamadığı görülmüştür. 1 no'lu burç ile batı sur duvarında kullanılan malzeme ve örgü tekniği ile hatlı kotlarının birbiriyle uyuşmamasından, bunların farklı tarihlerde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Kayalığın düzleşmeye en yakın olduğu bölgesinin 1 ve 2 no'lu burçlar için bir plato olarak kullanıldığı öngörülmektedir. Bölge içerisinde zamanla üst katlardaki sur yapılarından dökülmüş yapı taşları bulunmaktadır. Üst kottaki bu kaya yapısı üzerine inşa edilmiş sur yapısının kayayla birleştiği noktalardan zaman içerisinde mevcut platoya dökülmüş yapı taşları, bünyesinden döküldüğü sur yapısını statik anlamda zafiyete uğratmakta ve bu alanın üzerine çökmesini mümkün kılmaktadır. Söz konusu yapının batı yönündeki burcunun kuzeydoğu cephesinde kaya zeminle birleşen noktasında oluşmuş yaklaşık 5 m²'lik duvar örgüsü kaybı 60-70 cm derinliğindedir ve hatlıları da yok olmuş durumdadır (Şekil 11).

Yapının doğu bölgesindeki iç duvar yüzeyinin kuzey cephesinde içi boşalmış bir duvar dokusu gözlemlenmiş olup, bu yüzey kaybı yaklaşık 1 m derinlikte, 1,5 m uzunlukta ve 70 cm yüksekliktedir.

Platonun orta noktasında üstü açılmış kubbemsi taş örgülü bir sarnıç, onun hemen kuzeyinde de yine sarnıç olarak kullanılmış olabilecek bir kaya oyuğu mevcuttur. Bu alanda da sur duvarlarının doğal şartlara bağlı olarak zaman içerisinde nasıl eridiği görülmektedir (Şekil 12).

Şekil 12. 1940'lı yıllarda Kuzey Burcu'nun iç görüşü (Balsan, 1944, Resim 19).

Şekil 13. 2 numaralı Burcun doğudan görünümü.

Şekil 14. Hoşap Dış Kalesi'ndeki Kuzeybatı Burcu (Kaynak: <http://hosapkalesikazisi.com/>) (Erişim Tarihi: 01.05.2013).

Yaklaşık 15 m yüksekliğindeki 2 no'lu burç, kuzey yönünde toprağa bastığı en düşük kottan itibaren eğimli kaya yüzeyine yaslanacak şekilde kaya yamaca kademeli ve basamaklı olarak oturtulmuştur. En alt kottan başlayan 15 sıra almalı taş duvar örgüsünün bitiminde, yapı bünyesine diyagonal olarak 3 sıra halinde yerleştirilmiş 30 cm çapındaki dairesel kesitli ahşap hatılların kesitleri görülmekte ve burç yapısı sıvalı yaklaşık 80 cm kalınlığındaki kerpiç duvar örgüsüyle devam etmektedir. Doğu yüzünde sonradan derinleştirildiği düşünülen 2 niş bulunmaktadır. Bunlardan büyük olanı muhtemelen definne amaçlı kazılmıştır. Temel taşlarının üçüncü sırasının en sağ ve dördüncü sırasının en solu boşaltılmıştır. Ayrıca kuzeydoğu yönünde alttan 4. ile 8. taş sıraları arasının çimento ile derzlendiği görülmüştür. Burcun güneyinde ana kayaya yaslandığı kısımdaki kerpiç duvar kitlesi ile burç yapısı arasında doğuya doğru bir yıkıntı oluşmuş ve ana kayaya yaslanan beden duvarı burç yapısından ayrıştığı için yıkılma riski taşımaktadır (Şekil 13).

Genel Değerlendirme

Van bölgesi, doğusunda İran, güneyinde Mezopotamya ve batısında Anadolu mimari gelenekleriyle çevrelenmiş bir konumdur. Bahsi geçen bölgelerin mimarlık geleneğini oluşturan temel inşa yöntemi ise taş temel üzerinde yükselen kerpiç duvarlar ve bunları destekleyen ahşap hatlı ve dikme sistemleridir. Bu gelenek yüzyıllar boyunca bölgedeki sivil ve askeri mimarinin vazgeçilmez unsurları olmuşlardır. Urartu Krallığı döneminden 20. yüzyıl başlarına dek inşa faaliyetlerine sahne olan Van Kalesi'nde de yapılar taş ve kerpiç kullanılarak oluşturulmuştur.

Konumuzu oluşturan Van Kalesi'ndeki Osmanlı dönemi burçlarının tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. 1548'de,⁴ Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı topraklarına katıldığını bildiğimiz Van Kalesi'nde bu tarihten itibaren Osmanlı müdahaleleri başlamıştır. Özellikle 1568 – 1572 yılları arasında Hüseyin Paşa'nın Van beylerbeyliği zamanında tahkimatla ilgili önemli çalışmalar yapılmıştır.⁵ Literatürde burçları tarihlendirmeye yarayacak yeterli bilgi olmamasına rağmen bu dönemde Büyük Burç ve Kuzey Burcu'nun yapılmış olabileceğini söyleyebiliriz. Elbette bu bir varsayımdır. Ancak yine Van bölgesinde yer alan ve 1643 yılında Osmanlı yönetimi altındaki Mahmudi Süleyman Bey tarafından yaptırılan Hoşap Kalesi'nin taş temelli kerpiç duvarlı Gözetleme Kulesi, Dış Kale Burçları (Şekil 14) ve Dış Kale Sur duvarları bu varsayımımızı güçlendirmektedir.⁶

Van Kalesi'ndeki burçlarla ilgili elimizdeki ilk somut belge ise Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan E.9487 numaralı ve Kala-i Seng-i Van adıyla tasvir edilmiş olan 17. yüzyıl minyatürüdür.⁷ Bu minyatürde Büyük Burç ya da Gözetleme Kulesi olarak bilinen yapı grubu fark edilebilmektedir (Şekil 15).

Burçlarla ilgili başka bilgi edinebildiğimiz kaynaklara bakacak olursak ilk olarak 17. yüzyıl gezginlerinden Evliya Çelebi'yi görürüz. Eserinde "...batıda yedi kat kapı kuleleri vardır. Birbirine bakan burçlardır." diyerek A,B,C,D kodlarıyla adlandırdığımız Büyük Burç'a veya Gözetleme Kulesi'ne gönderme yapmaktadır.⁸ Bununla birlikte yine birçok 19. yüzyıl gezgin ve gravür sanatçısının yapıtlarında da Van Kalesi'ndeki burçlarla ilgili tasvir (Şekil 16, 17) ve bilgilere rastlanmaktadır.⁹ Tüm bu veriler yanında söz konusu yapılardan alınacak kerpiç ve ahşap örneklerinin laboratuvar ortamında analiz

⁴ Uzunçarşılı, 1998, s. 360; Kılıç, 1997, s. 18 – 19.

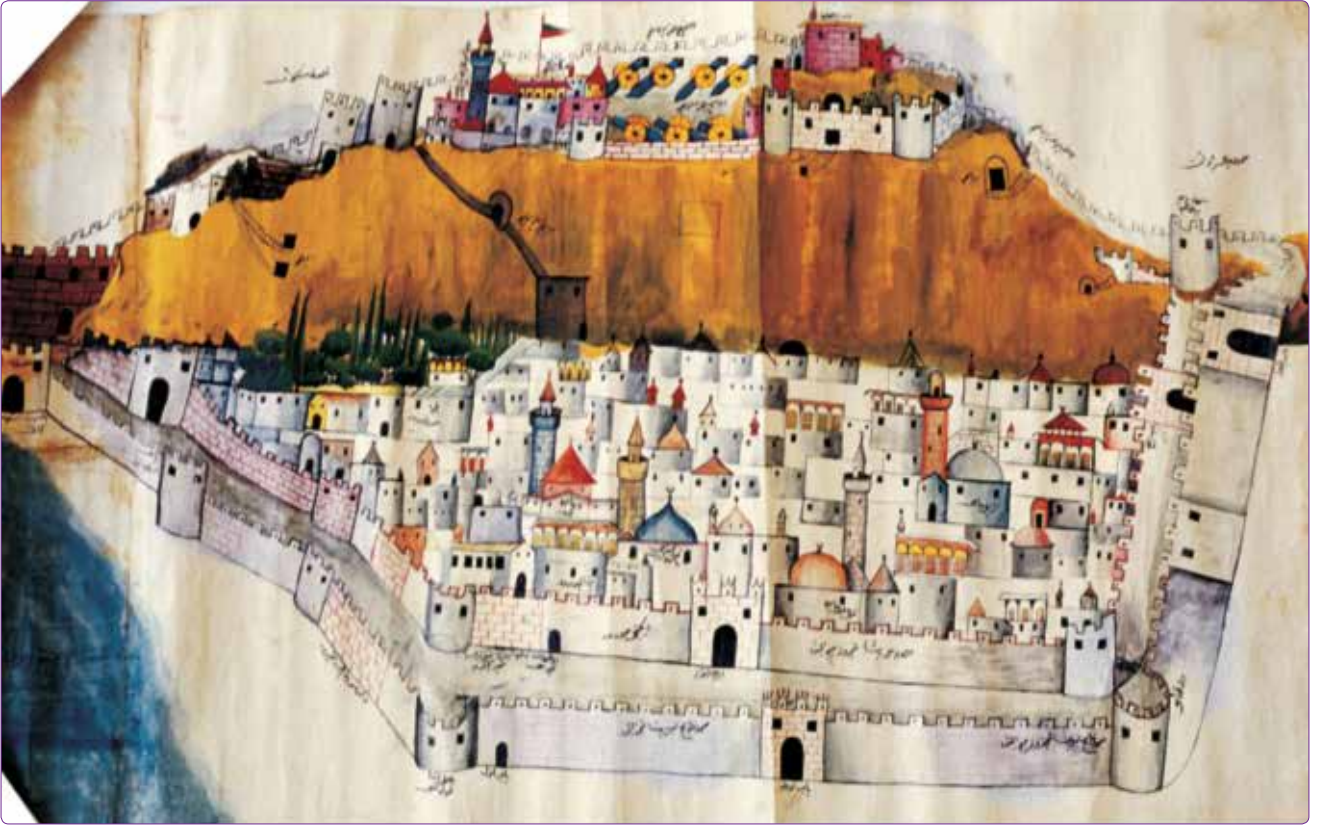
⁵ Top, 2010, s. 198; Uluçam, 2000, s. 16.

⁶ Top, 1998, s. 11 – 14, 39.

⁷ Cantay, 1994, s. 115; Tarhan, 2011, s. 333.; Türkoğlu, 1995, s. 155 – 157.

⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s. 242.

⁹ Örneğin bakınız: Texier, 1842.

Şekil 15. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Kala-i Seng-i Van Minyatürü (Tarhan, 2011, fig. 23).

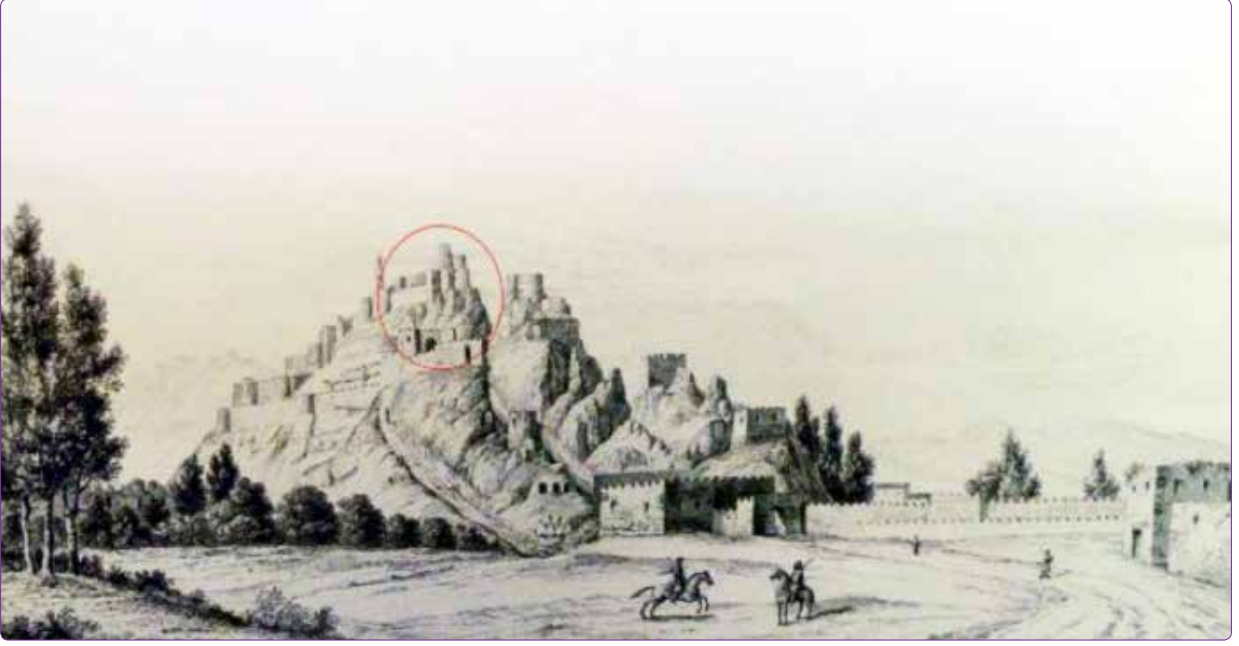
edilmesiyle de burçların ne zaman yapıldığına ilişkin yaklaşık bir tarih elde etmek olasıdır.

Bilindiği üzere Van şehri deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır ve 2011 yılında da büyük bir deprem yaşamıştır. Bu depremin ardından 2013 yılında Van

Kalesi'nde restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında restorasyon ilkelerinden son derece uzak ve yanlış müdahaleler yapılmıştır. Tümleme adı altında, kayıp cephe yüzeylerini ihya etmek adına kaplanmış yüzeyler, uyumsuz malzeme ve işçilik

Şekil 16. Güneyden eski Van Şehri ve Van Kalesi'nin gösteren gravür (Texier, 1842).

Şekil 17. Kuzeybatıdan Van Kalesi ve Burçları gösteren gravür (Texier, 1842).

özellikleriyle orijinal dokuyu bozan bir sonuç vermektedir (Şekil 18, 19). Analitik bir rölöveden yoksun bir anlayışla yapıldığı gözlemlenen bu çalışmanın koruma bilincini içerdiğini söylemek gerçekçi bir yaklaşım ol-

mayacaktır. Bununla birlikte orijinal zemin dokusunun da bu çalışma sırasında yok edilip yeniden ele alındığı gözlemlenebilir (Şekil 20). Korumacılık adı altında yapılan bu eylemler, bilimsel kriterlerden uzak bir proje-

Şekil 18. 2013 yılında uyumsuz bir derzleme işçiliğiyle tümlenmiş duvar yüzeyleri.

Şekil 19. Malzeme ve işçilik bakımından sorunlu rekonstrüksiyon detayı.

lendirme sürecinin, yetkin bir denetimden uzak keyfi bir uygulama ile nasıl nihayet bulunduğunu bir kez daha göstermiştir. Ülkemizde son yıllarda ivmesi gitgide artan korumacılık rantı furçasından deprem bahanesiyle de nasibini aldığı görülen Van Kalesi'ne restorasyon adı altında insan eliyle verilen zarar, doğanın yıpratma süreciyle kıyaslanamayacak kadar geri dönüşümsüz ve zarar verici olmuştur.

Son tahlilde statik açıdan sorunlu olduğunu tespit ettiğimiz burç yapılarının deprem bölgesinde risk oluşturacağı da gözetilmeli ve acil müdahale yaklaşımları geliştirilmelidir. Bu bağlamda temel katmanlarındaki yüzey kaybindan ötürü risk oluşturan burçların kayıp yapı taşlarının alan yerindeki orijinaline uygun malzemeler ile ihyası acil bir müdahale biçimi olarak değerlendirilebilir. İskeleyle erişimin mümkün olmadığı ve iş güvenliği açısından tehlike arz eden yapı yüzeylerine müdahale edilemese bile, erişimin mümkün ve müdahalenin kolay olduğu bölgelerdeki yok olmuş ahşap hatılların aslına uygun ahşap elemanlarla tahkim edilmesi, yüksek risk oluşturan temel katmanlarındaki kayıp taş yüzeylerin aslına uygun malzeme ve işçilikle tümlenmesi kadar statik açıdan önemlidir. Burç yapıları bünyesindeki çökme ve ayrışma tehlikesi gösteren kerpiç blokların karbon elyaf, sentetik ya da keten lifli fileler ile mevcut dokuya uygun noktalardan bağlanarak çökmelerinin engellenmesi bizce yapılacak riskli rekonstrüksiyon müdahalelerinden daha sağlıklı ve güvenli olacaktır. Van Kalesi'nin ihya edilmesi adı altında deprem sonrası hizmet üretme adına yapılmış yüzey-

Şekil 20. Özgün zemin dokusunun yok edildiği yeni çevre düzenlemesi.

sel ve tarihin izlerini silen müdahaleler, Van Kalesi'nin kendine yabancılaşmasına neden olmuştur. Oysa, mevcut doku ve strüktürü koruyup güçlendirmeye öncelik vermeyi gerektiren etkin ve sağlıklı bir koruma anlayışı için bilgi, sabır ve kolektif bilimsel yaklaşımlara ihtiyaç vardır.

Kaynaklar

- Balsan, F. (1944), *Les Surprises du Kurdistan*, Paris.
- Cantay, G. (1994), "Ahlat ve Van'ın Şehir Kuruluşu", *Anadolu'nun Kapısı Türkiye'nin Tapusu: Ahlat, Ahlat Kültür Vakfı Yayınları*, Ankara, s. 111 – 122.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, Cilt 4/1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Kılıç, O. (1997), XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548 – 1648), *Van Belediye Başkanlığı Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları*, Van.
- Korfmann, M. (1977), "Die Ausgrabungen von Kirsopp und Silva Lake in den Jahren 1938 und 1939 am Burgfelsen von Van (Tuspa) und in Kalecik", *Berytus*, Sayı 25, Beirut, s.173-200.
- Pietschmann, V. (1940), *Durch kurdische Berge und armenische Städte*, Wien.
- Tarhan, M.T. (1975), "Urartu Merkezlerinde Meydana Çıka-

rılan Kerpiç Mimarinin Korunması ve Onarımı Hakkında Öneriler", *Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, Sayı 4, İstanbul, s. 44 – 55.

- Tarhan, M.T. (2011), "Başkent Tuşpa - The Capital City Tushpa", *Urartu Doğu'da Değişim-Transformation in the East*, Eds. K.Köroğlu - E.Konyar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 288 – 335.
- Texier, C. (1842), *Description de l'Arménie, la Perse et la Mésopotamie, Première Partie*, Paris.
- Top, M. (1998), *Hoşap'taki Mahmudi Beylerine Ait Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Top, M. (2010), "Van Gölü Havzasındaki Ortaçağ ve Osmanlı Kaleleri", *Savunma Hatlarından Yaşam Alanlarına Kaleler*, 19. Kaleli Kentler Sempozyumu, Ed. D. Yavaş, Bursa, s. 190 - 249.
- Türkoğlu, S. (1995), "Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki Van Resmi", *Van, Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara, s. 155 – 157.
- Uluçam, A. (2000), *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı 1: Van*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1998), *Osmanlı Tarihi*, II. Cilt, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Anahtar sözcükler: Kerpiç; kule; restorasyon; Urartu, Van Kalesi.

Key words: Adobe; tower; restoration; Urartu; Van Citadel.